

مشاهده و بررسی انواع فرم های پهنک قاعده حاشیه
برگ، و فیلوتاکسی یا نظام برگگی در گیاهان

Observation and study of the leaf types, and phyllotaxy in plants

University of Isfahan

Biological science and technology

Department of plant and animal biology

Botanical laboratory

Farzaneh Forouharfar

فرم های مختلف پهنک برگ (Leaf Blade type)

شکل ظاهری برگ ها بسیار متنوع است و پهنک برگ به فرم های مختلف از نظر شکل ظاهری دیده می شود که به چند مورد از آن ها در زیر اشاره می شود.

- ✓ قلبی شکل (Cordate)
- ✓ مثلثی شکل (Deltoid)
- ✓ بیضی شکل (Elliptic)
- ✓ رشته ای شکل (Filiform)
- ✓ بادبزی یا نیم دایره ای شکل (Flabellate)
- ✓ دراز و باریک (Linear)
- ✓ تخم مرغی شکل (Ovate)
- ✓ کلیوی شکل (Reniform)
- ✓ دایره ای شکل (Round)
- ✓ پیکانی شکل (sagittate)

SHAPE

Acicular
needle shaped

Falcate
hooked or sickle shaped

Orbicular
circular

Rhomboid
diamond-shaped

Acuminate
tapering to a long point

Flabellate
fan shaped

Ovate
egg-shaped, wide at base

Rosette
leaflets in tight circular rings

Alternate
leaflets arranged alternately

Hastate
triangular with basal lobes

Palmate
like a hand with fingers

Spatulate
spoon-shaped

Aristate
with a spine-like tip

Lanceolate
pointed at both ends

Pedate
palmate, divided lateral lobes

Spear-shaped
pointed, barbed base

Bipinnate
leaflets also pinnate

Linear
parallel margins, elongate

Peltate
stem attached centrally

Subulate
tapering point, awl-shaped

Cordate
heart-shaped, stem in cleft

Lobed
deeply indented margins

Perfoliate
stem seeming to pierce leaf

Trifoliate/Ternate
leaflets in threes

Cuneate
wedge shaped, acute base

Obcordate
heart-shaped, stem at point

Odd Pinnate
leaflets in rows, one at tip

Tripinnate
leaflets also bipinnate

Deltoid
triangular

Obovate
egg-shaped, narrow at base

Even Pinnate
leaflets in rows, two at tip

Truncate
squared-off apex

Digitate
with finger-like lobes

Obtuse
bluntly tipped

Pinnatisect
deep, opposite lobing

Unifoliate
having a single leaf

Elliptic
oval-shaped, small or no point

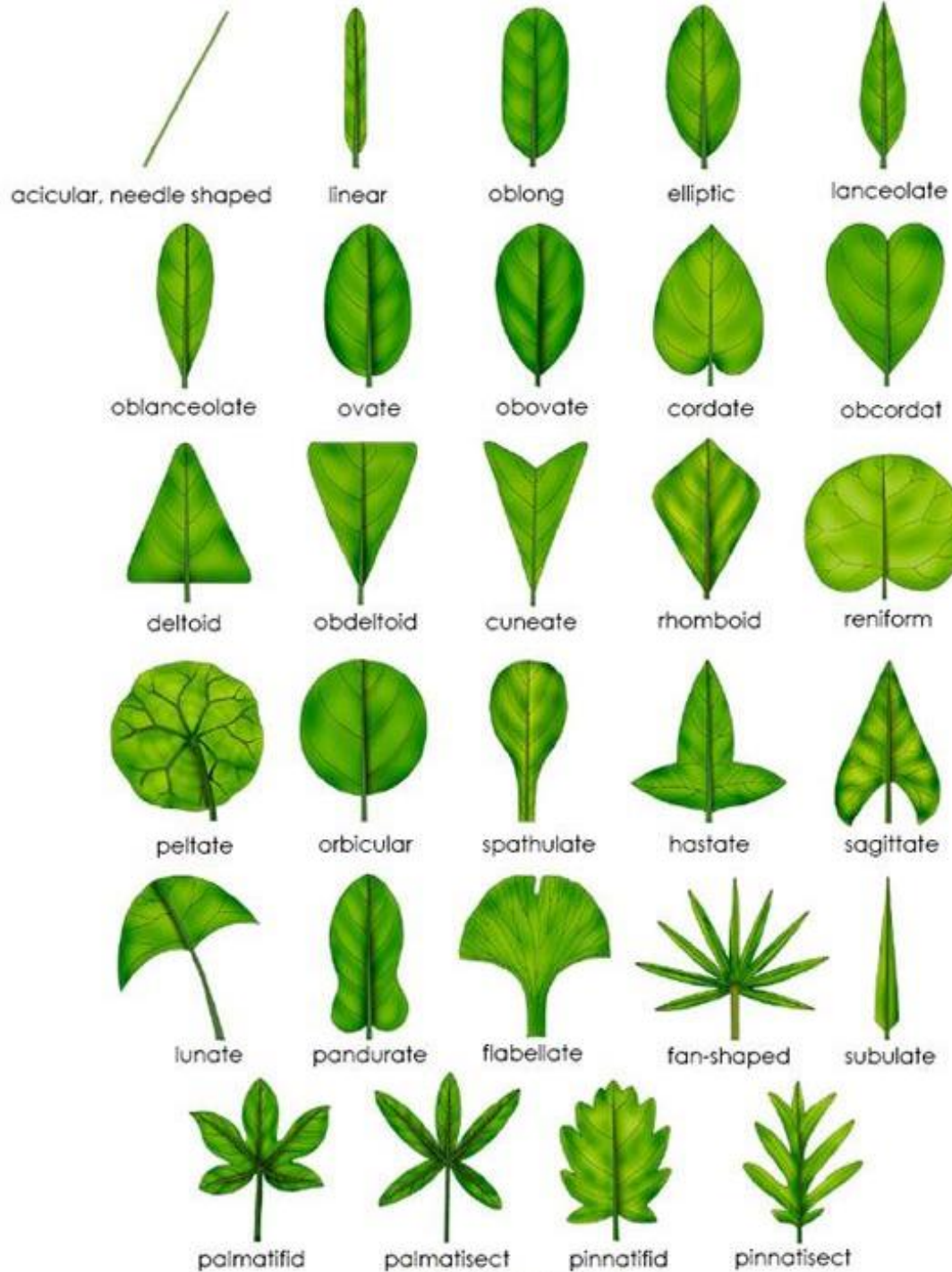
Opposite
leaflets in adjacent pairs

Reniform
kidney-shaped

Whorled
rings of three or more leaflets

تخم مرغی شکل
Ovate

دراز و باریک
Linear

فرم های
صفحه برگ
Leaf type

مثلثی شکل
deltoid

قلبی شکل
cordate

فرم های
صفحه برگ
Leaf type

پیکانی شکل
Sagittate

دایره ای شکل
Round

کلیوی شکل
Reniform

بادبزننی یا نیم دایره ای شکل
Flabellate

رشته ای
Filiform

بیضی شکل
Elliptic

قاعده برگ (Leaf base)

برگ ها از نظر فرم قاعده یا انتها نیز بسیار متنوع و متفاوت می باشند. در زیر به چند مورد از اصطلاحات قاعده برگ اشاره می شود :

✓ Cordate : انتهای برگ به شکل قلب می باشد.

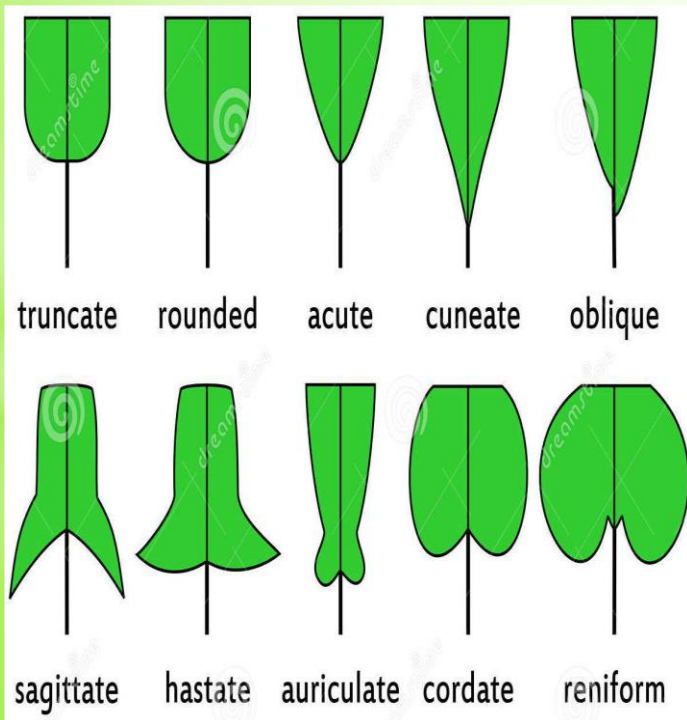
✓ Reniform : انتهای برگ به شکل کلیوی می باشد.

✓ Oblique : انتهای برگ نامتقارن و مورب می باشد.

✓ Rounded : انتهای برگ گرد می باشد.

✓ Sagittate : انتهای برگ پیکان مانند می باشد.

✓ Truncate : انتهای برگ صاف می باشد.

Attenuate

Divergent

Oblique

Truncate

Cuneate

Rounded

Auriculate

Obtuse

Sagittate

Hastate

Cordate

قلبی
Cordate

کلیوی
Reniform

نامتقارن و مورب
Oblique

گرد
Rounded

پیکانی
Sagittate

صاف
Truncate

فرم های قاعده برگ Leaf base

قلبی شکل
(Cordate)

کلیوی شکل
(Reniform)

پیکانی شکل
(Sagittate)

صاف
(Truncate)

گرد
(Rounded)

نامتقارن و مورب
(Oblique)

حاشیه برگ (Leaf margin)

برگ ها از نظر فرم حاشیه برگ نیز متنوع هستند که به چند مورد از آن ها در زیر اشاره می شود :

- Entire ✓ : حاشیه برگ به شکل صاف است.
- Serrate ✓ : حاشیه برگ دندان اره ای است.
- Biserrate ✓ : حاشیه برگ دوبار دندان اره ای است.
- Dentate ✓ : حاشیه برگ دندانانه ای است.
- Lobed ✓ : حاشیه برگ لوب دار باشد.
- Palmate ✓ : حاشیه برگ حالت بریدگی انگشتی دارد.

MARGIN

Ciliate
with fine hairs

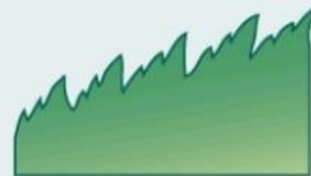
Crenate
with rounded teeth

Dentate
with symmetrical teeth

Denticulate
with fine dentition

Doubly Serrate
serrate with sub-teeth

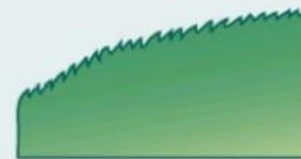
Entire
even, smooth throughout

Lobate
indented, but not to midline

Serrate
teeth forward-pointing

Serrulate
with fine serration

Sinuate
with wave-like indentations

Spiny
with sharp stiff points

Undulate
widely wavy

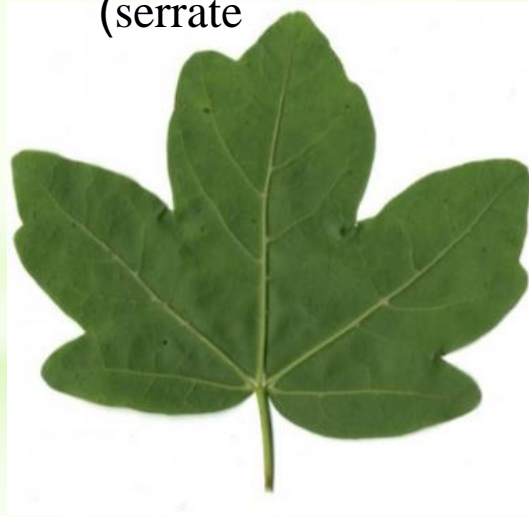
بریدگی انگشتی
(Palmate)

دوبار دندان اره ای
Double)
(serrate

دندان اره ای
(Serrate)

لوب دار
(Lobed)

صاف
(Entire)

crenate

incised

sinuate

undulate

lobed

entire

serrate

serrulate

doubly serrate

dentate

فیلوتاکسی یا نظم برگ (Phyllotaxy)

آرایش و نظم برگ و طرز قرار گرفتن برگ در طول ساقه، فیلوتاکسی یا برگ آرای یا نظم برگ نام دارد. فیلوتاکسی از دو کلمه فیلون (Phyllon) به معنی برگ و تاکزیس (Taxis) به معنی نظم و ترتیب می باشد. ترتیب قرار گرفتن برگ بر روی ساقه در یک گونه گیاهی یکسان و ثابت بوده و دارای نظم برگ یا آرایش برگ (فیلوتاکسی) معین است.

انواع آرایش برگی :

های متناوب (alternate): در این نوع آرایش در هر گره ساقه فقط یک برگ وجود دارد؛ مانند گردو ، چنار و گیلاس .

برگ های متقابل (opposite): در این نوع آرایش در هر گره در ساقه دو برگ رو به رو هم وجود دارد ؛ مانند نعنا و افرا.

برگ های فراهم (whorled): در این نوع آرایش در هر گره بیش از دو برگ قرار دارد ؛ مانند خرزهره.

برگ های مارپیچی (spirally): در هر گره یک برگ به صورت آرایش مارپیچی در طول ساقه قرار گرفته است.

Alternate

Spiral

Opposite

Whorled

مقابل
opposite

متناوب
alternate

مارپیچی
spirally

فراهم
whorled

برگ های مارپیچی
(Spiral phyllotaxy)

برگ های متناوب
(Alternate phyllotaxy)

برگ های فراهم
(Whorled)
(phyllotaxy)

برگ های متقابل
(Opposite phyllotaxy)

ناجور برگی (Heterophylli) جهت مطالعه

به وجود یک یا دو و یا چند شکل برگ در گیاه، هتروفیلی می‌گویند.

بسته به موقعیت برگ، ژنتیک برگ و تاثیر شرایط محیطی و نوع کار و عملکرد برگ هتروفیلی در گیاه ممکن است وجود داشته باشد.

برای مثال وجود سه نوع برگ‌های شناور، غوطه‌ور و هوایی در تیرکمان آبی (sagittaria) و در سالوینیا که نوعی سرخس آبی می‌باشد، برگ‌های پایینی تبدیل به ریشه جهت جذب آب و مواد غذایی محلول در آب شده است.

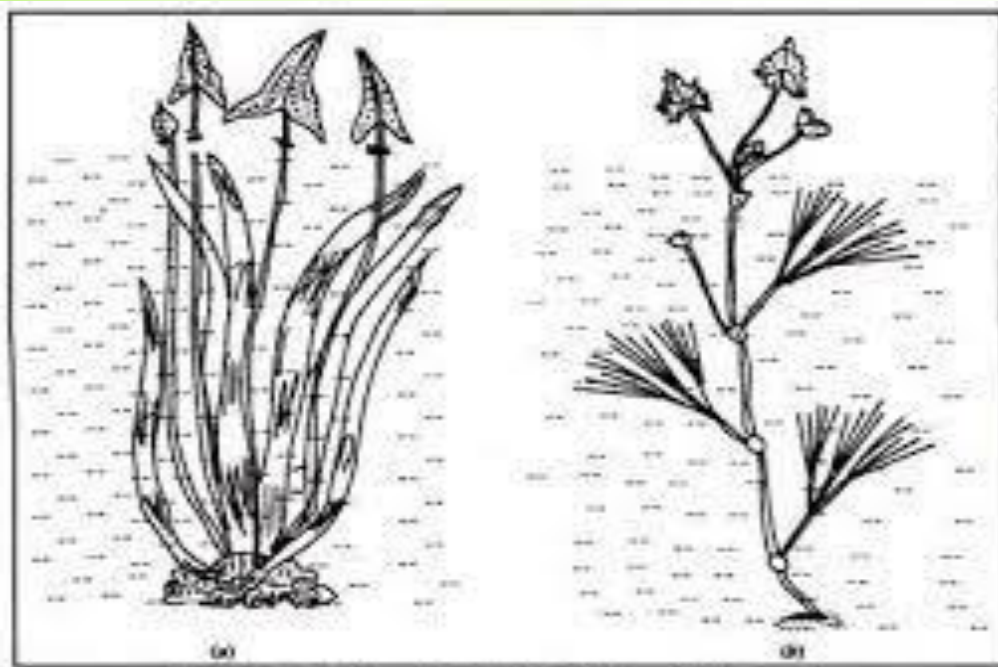

Fig. 2.5. Showing heterophylly in (a) Sagittaria and (b) Ranalesia

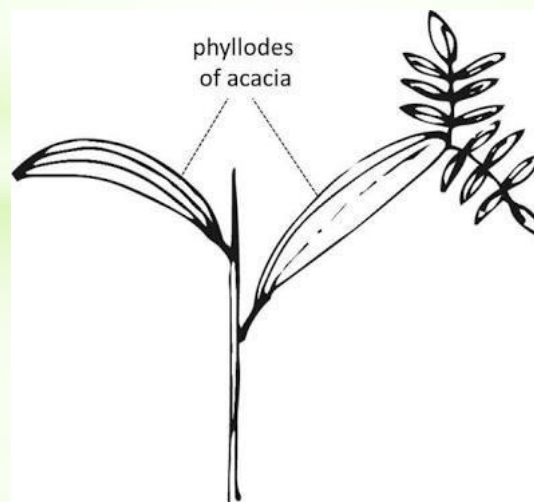

چندشکل برگی (Polymorph) جهت مطالعه

در برخی گیاهان ، پهنک برگ یا بخش های دیگر برگ بعلت تغییرات محیط یا انجام عملکرد های خاص ، تغییر شکل پیدا می کند. به عنوان مثال در برخی از اقاویا ها پهنک تحلیل رفته و دم برگ پهن می شود و جای پهنک را می گیرد که به این دم برگ پهن شده Phylode (فیلود) می گویند.

در برخی از گیاهان، برگ یا برگچه ها تبدیل به پیچک می شوند و گوشوارک ها پهن شده و جای پهنک برگ را می گیرند.

در برخی دیگر مانند زرشک برگ تبدیل به تیغ شده و گوشوارک ها جای برگ را می گیرند. در تعدادی از گیاهان نیز مانند پیاز، برگ ها ذخیره ای و متورم می شوند.

مواد و وسایل مورد نیاز

تعدادی گیاه تازه و یا هرباریومی دارای ریشه، ساقه و برگ

روش کار

با استفاده از آموخته های خود در این جلسه ، به هربخش گیاه اعم از ریشه ، ساقه و برگ را از ابعاد مختلف بررسی نمایید جهت بررسی دقیق پس از تشخیص نوع ریشه وساقه در گیاهان نهاندانه ای که در اختیارتان قرار گرفته برگ های مربوط به هر نمونه را از نظر ساده و مرکب بودن ، فرم کلی پهنک برگ ، حاشیه برگ ، قاعده برگ ، نوع رگبندی ونوع نظام برگی مورد بررسی قرار دهید. جهت تکمیل مشاهدات خود با جمع آوری نمونه های تازه و انجام فعالیت زیر خود را ارزیابی کنید و در گزارش کار بصورت مصور با نام علمی و فارسی ثبت نمایید.

فعالیت

با جمع آوری نمونه های گیاهی در طبیعت، ضمن بررسی قسمت های مختلف ریشه، ساقه و برگ آن ها و یادداشت برداری از نکات مهم حین جمع آوری، نمونه ها را به روش آموزش داده شده در جلسه اول، خشک و پرس کنید و پس از مونتاژ بر روی مقوا با استفاده از منابع علمی معتبر اصطلاحات علمی مربوط به هرکدام از نمونه های ریشه، ساقه و برگ را برای آن ها تطبیق داده و ضمیمه گزارش کار خود تحویل دهید.